

Лідія Заболоцька

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ОЛЕКСАНДРА ІВАНОВИЧА ПАВЛОВИЧА ТА СУЧАСНІСТЬ

Демократичні перетворення і соціальні потрясіння в сучасному суспільстві викликали необхідність виховання активної, духовної, творчої особистості. Все більшої ваги набувають проблеми формування у підростаючих поколіннях почуття любові до Батьківщини, відданості справі зміцнення державності, участі у суспільній діяльності, усвідомлення ним свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України як світоглядного чинника розвитку культурного і творчого потенціалу нашого народу. Це можливо виконати лише завдяки підвищенню культурного рівня, відродженню загальнолюдських духовних цінностей, моральному вихованню юнацтва, перебудові системи народної освіти, поверненню її до гуманістичних джерел. У «Концепції виховання особистості в умовах розвитку української державності» підкреслюється необхідність утвердження у молоді «почуття патріотизму, відданості Батьківщині, їй, водночас, відчуття належності до світової спільноти» [1, 3].

Національне відродження тільки тоді можна вважати повним, якщо воно ґрунтується на культурологічній основі, на історико-педагогічних цінностях. Ознакою українського патріотизму має бути його дієвість, тобто турбота про благо народу та сприяння становленню й утвердженню української державності, вивчення історії країни, зокрема історії виховання та освіти. «Історія науки не може обмежитися розвитком ідей – рівною мірою вона повинна торкатися живих людей, з їхніми особливостями, талантами, залежністю від соціальних умов, країни, епохи», – писав видатний українець С.І. Вавилов [2, 6].

Отже, вивчення педагогічної спадщини минулого, знайомство з ідеями найбільш відомих діячів педагогічної думки України допоможе осмислити те, що ми вважаємо нашим духовним багатством і дасть змогу творчо використовувати випробувані часом педагогічні ідеї.

Серед когорт відомих громадських діячів Закарпаття чільне місце належить Олександрові Івановичу Павловичу (1819-1900 рр.), чия творчість тільки починає вивчатися.

Священик, учитель-практик, наглядач шкіл, поет, громадський діяч пробуджував в

українського народу почуття національної та соціальної свідомості, пропагував науку і техніку, прагнув організувати навчання дорослих та дітей на засадах народності, демократії. Він не був автором оригінальної педагогічної концепції, однак своїми поглядами та діяльністю, які знайшли своє висвітлення перш за все в літературній творчості, він виступав представником передової педагогічної думки. Педагог зумів в умовах відсталого Закарпаття розробити передову демократичну методичку навчання, яка, в свою чергу, мала вплив на розвиток передової педагогічної думки західноукраїнських земель.

Вивченню педагогічних думок діячів Закарпаття ХІХ – початку ХХ століття присвячені праці Г.Г. Грищенка, О.Г. Дзевєріна, О.Р. Мазуркевича, В.З. Смаля, М.Г. Стельмаховича та ін. Ім'я педагога згадується у таких навчальних посібниках: Л.А. Медвідь «Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні», «Теорія та історія світової культури»; В.А. Мосіяшенко, О.І. Курок, Л.В. Задорожна «Історія педагогіки України в особах». У Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника НАН України зберігається рукопис його підручника для початкових шкіл «Чачко или Пісник для Маковичких дітей».

Ми не ставимо перед собою завдання детально проаналізувати усе те, що написав та зробив О.І. Павлович. *Мета статті* – висвітлити деякі його педагогічні погляди, визначити їхню актуальність для сучасної школи.

В першій половині ХІХ століття питання освіти та виховання молоді висувалися життям на перший план. В умовах Карпатської Русі збереглися майже недоторканими педагогічні традиції, які в своїй основі склалися на руських землях за часів Київської Русі і Галицько-Волинського князівства. Елементарне шкільництво цілковито перебувало в руках сільських священиків та дяків, бо основним і єдиним типом школи були школи-дяківкі. Ні малярська феодальна аристократія, ні австрійська бюрократія, які на той час були господарями цієї частини України, не виявляли своїх турбот відносно поширення освіти серед народних мас, навіть в часи просвітительського абсолютизму. Передові діячі того часу своєю невтомною працею намагалися повернути увагу до питань шкільної освіти. Вони

були авторами перших посібників з педагогіки для батьків і сільських вчителів, а їхньою основною педагогічною концепцією були гуманізм, народність, демократизм.

О.І. Павлович, виконуючи обов'язки священика, особисто вів просвітницьку, педагогічну діяльність. У ті часи обов'язки священнослужителя співпадали з обов'язками вчителя. Але в переважній більшості і дяки, і священики свою педагогічну діяльність розглядали як на щось другорядне, бо педагогічна праця, не даючи великої матеріальної користі, була клопіткою. Щоб когось навчати, навіть сільських дітей в примітивній школі-дяківці, самому вчителю треба було знати хоч щось. Але більшість священнослужителів самі були малописьменними, то чому ж вони могли навчити дітей?

О.І. Павлович був високоосвіченою людиною. Він народився 19 вересня 1819 р. біля міста Бардієва на Пряшівщині, в родині священика. Про його батьків збереглися скупі відомості, тому що він втратив їх дуже рано (коли йому було п'ять років пішов з життя батько, а в дев'ять – мати). Після їхньої смерті він виховувався в Галичині, в сім'ї рідного брата Івана, а після закінчення школи переїхав до сім'ї другого брата – Йосифа – у с. Комлоші на Пряшівщині. З 1835 по 1839 рік він вчився в бардіївській гімназії. Тут він опанував словацьку, німецьку мови, що пізніше дало йому можливість спілкуватися з європейською передовою інтелігенцією. Але вивчення іноземних мов на цьому не закінчилося. Наступні чотири роки він здобував середню освіту у мадярському місті Мішкольць, а з 1843 році став студентом заснованої єзуїтами трнавської семінарії. Там він вивчав риторику, поетику, філософію. Після закінчення семінарії О.І. Павлович став священиком у рідній Маковиці.

Більшість ідей, що висловлював і практично втілював педагог, дуже сучасні. Наприклад, сьогодні на Україні, яка за своїм геополітичним становищем опинилася на перехресті світових культур, проживають представники практично всіх національностей та релігій світу. А це означає, що питання толерантності, тобто терпимості, сприйняття іншого, часом несхожого, етичності, гуманістичного виховання набувають особливої ваги і стають головним чинником внутрішньої стабільності країни. Інтерес до толерантності зумовлений, останнім часом, не тільки відродженням національної самосвідомості, а й тим, скажімо, що людина (де б вона не була) є продуктом тієї культури, в якій вона зростала, результатом прямого впливу, способу життя, традицій, звичаїв, норм і цінностей того суспільства, яке її оточувало з дня народження. І це треба обов'язково враховувати, спілкуючись, вступаючи в стосунки з іншими людьми – з іншою куль-

турою, іншим мисленням, іншою релігією тощо. І хоча в ті часи термін «толерантність» не був популярним, О.І. Павлович утверджував ідеали толерантності і, перш за все – в багатонаціональному Закарпатті поважав права людини, незалежно від їхньої раси, статі, мови, національної належності, релігії або стану здоров'я.

О.І. Павлович пише свої поезії рідною для народних мас мовою. Змістом своєї поезії, доступною народним масам формою він виховує, збуджує патріотичні почуття, активізує національну діяльність на Закарпатті. Звертаючись до молоді він закликає:

Русь ви повинні почитати,
Ібо вона ваша мати.
Хочете ли в чести бити,
Ви повинні Русь возлюбити.
Її чувства розділяти,
Жизнь народу розвивати... [6, 76].

Поетичним словом О.І. Павлович будив у широких масах Закарпаття почуття національної гідності, соціальної свідомості та закликав русинське населення до заснування своїх шкіл. Він уважав, що виховання і освіта повинні відкривати очі народу на дійсність, на розуміння законів розвитку суспільства і природи, наближаючи світле, щасливе життя. Однією з головних засад системи педагогічних поглядів О.І. Павловича є ідея народності, яка набула особливої гостроти в тогочасних умовах боротьби українського народу за збереження своєї культури, мови, звичаїв, релігії. Принцип народності в його розумінні – це не тільки педагогічна, але й політична вимога. О.І. Павлович боровся за самоутвердження рідного народу, проти денационалізації та дисиміляції, соціальної несправедливості, закликав готувати покоління людей, відданих своєму народові, палких патріотів, здатних вивести свій народ з культурної відсталості на рівень цивілізованої нації. Будучи переконаним просвітителем революційно-демократичного спрямування, О.І. Павлович висловлював протест проти політики мадяризації засобами шкільного навчання.

Його погляди мають історичне підґрунтя. О.І. Павлович жив на Західній Україні в той час, коли українській народ був національно меншиною Австро-Угорської імперії і потерпав від національного та соціального гніту. До того ж, молоді роки О.І. Павлович провів в школах з різною мовою навчання. Спочатку він навчався польською мовою, потім в гімназії вивчав латинську, старші класи студіював у Мішкольці, де панувала мадярщина. Все ж і за цих умов, він не тільки не згубив почуття народності, але ще більше і глибше це почуття опанувало ним.

У силу певних історичних умов вороже

настроєне до католицизму православне населення Закарпаття обрало одним з методів боротьби проти його впливу метод пасивної самоізоляції. Русини відмовлялися посилати своїх дітей у школи, щоб їх там часом не окатоличили. То того ж, селяни були вкрай убогі. Утримання шкіл, книжки, одяг, взуття для дітей – для багатьох з них було непосильною справою. Але австро-мадярські шовіністи пояснювали таке становище інтелектуальною низькістю, розумовою неповноцінністю русинів. О.І. Павлович рішуче виступав на захист земляків, заявляючи в поезіях, що коли б дати дітям належну освіту, то русини в колі культурних народів посідали б не останнє місце. У «Песні дяка» О.І. Павлович картає тих батьків, які нерозсудливо відмовляються посилати своїх дітей до школи:

Декоتری родичи звикли повідати,
 Же до школи діти не будуть давати.
 Кедь нянько неукій, най ся син не учить.
 Як би ся научил читати, писати,
 Та би уж не хотіл тяжко працювати
А хотя ми, браття, убоги, худобни,
 Але діти маме к наукам спосібни... [5, 325].

Основні принципи толерантності мають чимало точок дотику з гуманістичними ідеями, особливо, коли розглядати і осмислювати суть особистості, її духовний світ. Перед педагогами стоїть завдання цілісного розвитку дитини, а для цього потрібен деякий освітній простір, що дає людині можливість самореалізації і вибору. Розв'язання цього завдання можливе лише в атмосфері позитивного психологічного клімату. О.І. Павлович не мав спеціальної педагогічної освіти, але шляхом самоосвіти, самовиховання, наполегливою працею набув необхідних знань, педагогічної майстерності і став визнаним учителем. Він постійно удосконалював себе, прагнув таких стосунків з учнями, які були б побудовані на довір'ї, повазі й любові.

У його педагогічній спадщині можна визначити три групи проблем: загальнопедагогічні ідеї щодо процесу навчання, методичні питання, проблеми національного виховання. Він не став автором оригінальної педагогічної концепції, однак у своїй педагогічній діяльності, своїми педагогічними поглядами, які знаходять висвітлення в його літературній творчості, він виступав представником передової тогочасної педагогічної думки. Його твори свідчать, що українська педагогічна ідея має глибокі гуманістичні корені, прийнята любов'ю до дітей.

Майже вся його поезія дидактично спрямована, містить у собі перлини мудрості та педагогічного досвіду мислителя. До них, в першу чергу, належать «Качка», «Дрозд», «Ворона»,

«Телеграф» та ін. Наприклад, в «Пісні школьни-ка», в уста якого він вкладає свої думки і прагнення в справі освіти, наголошується:

Почто до школы ходите, любезный дети?
 Дабы ...правду истину всякий познавати
 Добре читати, писати и порахувати.
 Свой дети любити кожний грешный отец, мати
 Обрзовати во школе должны дети дати [4].

Ідучи слідом за передовими педагогами свого часу, керуючись настановами Я.А. Коменського, О.В. Духновича О.І. Павлович радив видавати дітей в школу якомога раніше. У вірші «Учь на добре сына, то не буде псына» пояснює:

Замолоду, кажутъ люди, бучка погинати,
 Бо, як згрубне, уж му тогда не мож ради дати
 Добре учить от маленька діти добра мати... [7, 234].

Велику увагу О.І. Павлович приділяв родинному вихованню, що теж актуально, адже для гармонійного розвитку дитини потрібне особисте щастя батьків, повноцінна сім'я. Вона є головною у вихованні підростаючого покоління, але виконати свій високий обов'язок перед дітьми родина може за умови, якщо батьки своїм особистим життям, поведінкою будуть прикладом для дітей. Ціла низка поезій, що зібрана в його підручнику для початкового навчання «Чачко или Песник для Маковицких Дітей» [3], присвячена проблемам школи, освіти, виховання не тільки дітей, а й дорослих. До таких належать вірші «Песнь дяка», «Василь роду изменил, русский букварь осквернил», «Родителям передовым о детях» та ін.

Як педагог, поет він високо підніс таку рису особистості, як працюovitість, вважаючи її найбільшим виміром її добротності. О.І. Павлович вірив, що настануть такі часи, коли життя людини буде організовано мудріше і праця перестане бути тягарем. В віршах «Песнь», «Пісні весни» О.І. Павлович оспівував естетику праці, трудову гармонію, поетизував працю простих людей, а в «Чачко или Песнике для Маковецьких дітей» він писав:

Кто змолоду працюе,
 На стары дны не бідуе
 Учья сыну працювати
 Кедь не хочеш бідувати... [3].

О.І. Павлович правильно вважав, що виховання у школі найтісніше пов'язане з духовним світом педагога, з потенціалом його особистості. Він першим на Закарпатті виступив з проектом учительської семінарії та педагогічного інституту. Він підкреслював, що кожен учитель

повинен постійно удосконалювати себе, прагнути таких стосунків з учнями, які були б побудовані на довірі, повазі й любові. Це важливо і в наш час, коли довкола стільки несправедливості, зла та жорстокості, коли діти потрапляють у світ наркотиків та алкоголю, жорстокості та несправедливості. Адже та соціальна дійсність, яка оточує нас, часто спотворює стосунки між вчителем та учнями. Педагог повинен вміти реально оцінити становище учня, звернути увагу не лише на його проблеми у школі, а й удома. Можливо, проблеми в особистому житті батьків заважають, не дають можливості учневі повністю реалізувати себе у навчанні. На все це учителю обов'язково слід звертати увагу і намагатися допомагати учням у будь-яких ситуаціях. Учителю просто необхідно володіти словом, засобом переконання. Це ключ до вирішення багатьох проблем, часом й конфліктів, які виникають у процесі виховної діяльності.

Велику увагу педагог приділяв популяризації передової педагогічної думки, особливо ідей О.В. Духновича. Це були роки плідної співпраці молодого О.І. Павловича з досвідченим учителем. Але на відміну від О.В. Духновича, який був противником воєн взагалі, зокрема і революції, О.І. Павлович був вільний від ідеалізації мудрих правителів, які, будучи людьми освіченими, а тому добродішними, прагнули змінити застарілі закони новими і сподівалися, що в суспільстві запанує гармонія, настануть часи загального добробуту. О.І. Павлович вірив в революцію, в силу знань, в силу простих людей. Він вважав, що якщо озброїти цих людей знаннями, вони змінять державний устрій на кращий. Як просвітитель, педагог-демократ, він орієнтувався на широку демократизацію освіти, на поширення наукових знань, політичної свідомості серед українського населення Закарпаття. Своєю системою виховання О.І. Павлович прагнув поставити кожну людину в активну позицію в суспільному і особистому житті, розкрити творчий потенціал кожного, що було новим в педагогічному плані.

Таким чином, ідеї просвітительського гуманізму, толерантності, народності є провідними у педагогічній діяльності О.І. Павловича. У світлі сучасного стану суспільної думки зрозуміло, наскільки наївними і утопічними були його погляди. Але це, однак, не підриває нашої віри в те, що О.І. Павлович по-своєму щиро хотів добра, перш за все, простим людям праці, він по-своєму боровся за їхнє майбутнє. У своїх педагогічних переконаннях він йшов слідом за народом, за його педагогічними ідеалами, історичними традиціями і устремліннями. Як педагог – просвітитель О.І. Павлович активно відстоював право русинів на школу з рідною мовою навчання, закликав до професійної підготовки вчителів, боровся проти консервативних середньовічних педагогічних традицій, сприяв втіленню на Закарпатті передової педагогічної думки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепції виховання особистості в умовах розвитку української державності // Педагогічна газета. – 2000. – № 6(72), червень. – 6 с.
2. Мосіяшенко В.А., Курок О.І., Задорожна Л.В. Історія педагогіки України в особах. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 266 с.
3. Павлович О. Чачко или Песник для Маковицких Детей // НБ НАН України ім. В. Стефаника. – м. Львів. – Фонд Ф. Петрушевича. – Справа 225.
4. Павлович О. Пісня школьника // Чачко или Песник для Маковицких Детей // НБ НАН України ім. В. Стефаника. – м. Львів. – Фонд Ф. Петрушевича. – Справа 225.
5. Песнь дьяка // Избранные произведения А.И. Павловича. – Пряшив, 1955, 325 с.
6. Русь ви должны почитать // Избранные произведения А.И. Павловича. – Пряшив, 1955. – С. 76.
7. Учь на добре сына, то не буде псына» // Избранные произведения А.И. Павловича. – Пряшив, 1955. – С. 234.